

Nr 172.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående studentsociala stödåtgärder m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 115, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1950/51 beräkna till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor ett reservationsanslag av 310 000 kronor. Vidare har Kungl. Maj:t i samma proposition under kapitalbudgeten, bilagan 28, punkterna 13 och 14, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1950/51 beräkna dels till Statens lånefond för universitetsstudier ett investeringsanslag av 950 000 kronor, dels ock till Allmänna studielånefonden ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 99, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 februari 1950, framlagt de förslag i berörda ämnen, vilka framgå av den följande redogörelsen, varjämte Kungl. Maj:t i samma proposition framlagt förslag om vissa studentsociala stödåtgärder.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar Holmbäck och Nerman (I: 412) och den andra inom andra kammaren av herr Hallén m. fl. (II: 501), i vilka hemställts, att riksdagen måtte uttala, att statsgaranterade studielån skola kunna beviljas även åt sådana studerande vid svenska universitet och högskolor, som äro att betrakta som flyktingstudenter, men som med sannolikhet kunna väntas bli svenska medborgare;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Aman m. fl. (I: 413) och den andra inom andra kammaren av herr Kylling m. fl. (II: 503), i vilka hemställts, att riksdagen måtte uttala, att de statsgaranterade studielånen åtminstone från och med vårterminen 1951 böra kunna beviljas även åt studerande, som inskrivits vid vederbörande utbildningsanstalt före höstterminen 1948;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Åman* och *Arrhén* (I: 414) och den andra inom andra kammaren av herr *Kyling m. fl.* (II: 502), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att de i propositionen föreslagna stödåtgärderna i form av statliga studiestipendier och statlig garanti för studielån även måtte komma studerande vid folkskoleseminarier till del;

dels en inom andra kammaren av herrar *Johansson* i Stockholm och *Holmberg* väckt motion (II: 504), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att i enlighet med studentsociala utredningens förslag studentstipendier skola utgå till mindre bemedlade studerande vid samtliga akademiska läroanstalter inklusive socialinstituten, samt att för budgetåret 1950/51 härför anvisas ett reservationsanslag å 1 500 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Johansson* i Stockholm och *Holmberg* väckt motion (II: 505), vari hemställts, att riksdagen måtte i princip uttala sig för studentlön såsom metod att åstadkomma en demokratisering av den högre utbildningen.

I den mån redogörelse i det följande icke lämnas för innehållet i nämnda motioner hänvisas till motionerna I: 412, I: 413, II: 502, II: 504 och II: 505.

I. Vissa studentsociala stödåtgärder.

Inledning.

Den studerande akademiska ungdomens ekonomiska och sociala förhållanden ha under årens lopp varit föremål för en omfattande uppmärksamhet. Olika utredningar ha behandlat hithörande frågor, och även statsmakterna ha visat ett positivt intresse, när det gällt att ekonomiskt underlätta studier vid universitet och högskolor för obemedlade och mindre bemedlade studenter. De statliga åtgärderna ha emellertid hittills haft en ganska begränsad omfattning. Från och med år 1919 anvisas årligen under den s. k. allmänna studielånefonden medel till räntefria studielån för begåvade, fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter, och år 1939 inrättades en särskild statens lånefond för universitetsstudier. Såsom kapitalinvestering i den sistnämnda fonden har för innevarande budgetår anvisats 950 000 kronor, varav 100 000 kronor till nya lån. Ur allmänna studielånefonden har under läsåret 1949—50 utdelats 1 511 000 kronor för fortsatta lån, därav 518 100 kronor till studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten, samt 1 776 000 kronor för nya lån, därav 661 650 kronor till studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten. Sedan år 1939 anvisar riksdagen årligen även medel för utdelning av statsstipendier i form av fri bostad och kost för studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid karo-

linska mediko-kirurgiska institutet. Från och med år 1945 kunna sådana s. k. naturastipendier även tilldelas studerande vid Stockholms och Göteborgs högskolor. Slutligen böra nämnas de av 1946 års riksdag beslutade lånen med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen. De sedan 1947 utgående stipendierna för främjande av högre vetenskapliga studier ha däremot tillkommit i första hand som ett led i den vetenskapliga upprustningen i vårt land och torde icke böra hänföras till studentsociala stödåtgärder.

Inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga, vilka antagit benämningen »1946 års utredning om den högre utbildningens demokratisering — studentsociala utredningen», ha den 5 november 1948 avgivit betänkande och förslag angående studentsociala stödåtgärder (SOU 1948: 42). I propositionen redovisas detta betänkande samt föreslås i anslutning därtill dels införande av studielån med statlig kreditgaranti för studerande vid universitet och högskolor samt vid socialinstitutet från och med nästa budgetår, dels viss statlig subvention av studentbostadsbyggnader.

Principiella synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering.

Departementschefen har härvidlag anfört följande.

Studentsociala utredningens principiella synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering kan jag i stort sett ansluta mig till. De nuvarande utbildningshindren av ekonomisk och geografisk natur kunna nämligen svårligen försvaras och måste anses oförenliga med en demokratisk samhällsuppfattning. Det är därför glädjande, att så stor enighet synes ha uppnåtts om önskvärdheten av att genom ökade statliga stödåtgärder underlätta högre studier även för begåvad ungdom från obemedlade och mindre bemedlade hem. I princip synes man således vara i stort sett enig om att urvalet till de högre utbildningsbanorna uteslutande bör bero av vederbörandes intellektuella förutsättningar och lämplighet för studier och icke liksom nu i stor utsträckning baseras på de enskilda familjernas ekonomiska och sociala ställning.

Jag vill starkt understryka nödvändigheten av att — även med bortseende ifrån sociala rättvisesynpunkter — främja rekryteringen till universitet och högskolor med hänsyn till den brist på akademiskt utbildad arbetskraft, som råder inom flera yrkesområden och som sannolikt även i fortsättningen kommer att göra sig gällande, därest icke utbildningskapaciteten kommer att öka. Det skulle emellertid få mycket skadliga verkningar för de intellektuella yrkena och för samhället, om denna ökning av rekryteringen till högre studier i första hand skulle komma att omfatta ett större antal studenter med medelmåttig studiebegåvning. Det framstår därför som angeläget att tillvarata även de studiebegåvningar, som komma från mindre välsituerade samhällsskikt. Som utredningen i annat sammanhang påvisat, torde det finnas en stor outnyttjad »begåvningsreserv» framför allt inom de lägre socialgrupperna samt på ur skolsynpunkt missgynnade orter.

Det är självklart icke endast ekonomiska faktorer, som påverka rekryteringen till de högre utbildningsanstalterna. De sakkunniga ha också framhållit, att traditionella och psykologiska synpunkter göra sig starkt gällande vid valet av levnadsbana. Föräldrarnas allmänna attityd gentemot olika utbildningsvägar torde ävenledes inverka på barnens olika yrkesval, liksom föräldrarnas sociala ambitioner. Det synes vidare vara en riktig iakttagelse, när utredningen anmärker, att traditionens och hemmiljöns betydelse ofta visar sig hos de unga själva i form av en allmän osäkerhet inför nya yrkesmiljöer, vilket avspeglar sig även vid valet av studieriktning. De här antydda irrationella faktorernas inverkan på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna torde emellertid icke kunna elimineras, förrän ännu rådande klassföreställningar och fördomar ytterligare försvagats. Under sådana förhållanden ha därför statsmakterna, såsom utredningen också framhåller, i stort sett icke andra möjligheter, om man inom överskådlig tid vill nå resultat, än att genom olika praktiska åtgärder söka bryta nu existerande utbildningshinder av ekonomisk och geografisk natur.

Jag är även angelägen understryka, att en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna måste ske parallellt med en höjning av den allmänna bildningsnivån genom en förbättrad obligatorisk skolutbildning. Ett brytande av de ekonomiska och geografiska utbildningshindren redan på realskole- och gymnasiestadiet är likaledes en förutsättning. Den omfattande stipendieringen vid läroverk och liknande läroanstalter, som numera genomförts och torde komma att ytterligare utbyggas, kommer därför att få den största betydelse även för de studentsociala stödåtgärdernas utformning. Man bör nämligen kunna räkna med ökade förutsättningar att skapa en socialt mera differentierad rekrytering även till universiteten och högskolorna. Frågan om utbildningsmöjligheternas demokratisering måste slutligen ses i samband med den framtida skolans organisatoriska utformning, framför allt med hänsyn till förutsättningarna att skapa ett rationellt urval av elever till gymnasier och högskolor.

I några remissyttranden ha farhågor yppats för att en stark beskärning av de praktiska yrkenas tillgång på intellektuellt begåvade människor skulle bli följden av en betydande och allmän höjning av antalet studenter vid universitet och högskolor. I andra sammanhang har man talat om en »intellektuell utarmning» av de praktiska yrkena etc. En utveckling i sådan riktning skulle givetvis vara olycklig. Lika självklart är att teoretiskt och allmänt begåvat folk behövs även på andra yrkesområden än de s. k. intellektuella och akademiska. I likhet med såväl studentsociala utredningen som skolkommissionen anser jag emellertid, att farhågorna för en intellektuell utarmning av de praktiska och manuella yrkena äro överdrivna. Jag kan icke heller finna, att några bärande skäl anförts för att frånga denna uppfattning. För det första torde alla beräkningar av den s. k. begåvningsreservens storlek vara ytterst osäkra, vilket även framgår av utredningens i ett senare sammanhang redovisade undersökningar. Ökningen av antalet studerande vid universitet och högskolor kommer dessutom alltid att ske under mer eller mindre hänsynstagande till behovet av arbetskraft inom alla områden. Det finns vidare ingen särskild anledning räkna med att de praktiska yrkena i framtiden skulle få mindre konkurrenskraft än för närvarande. Snarare bör man vid en fortsatt ekonomisk och social utjämning i samhället räkna med motsatsen. Slutligen torde det alltid komma att finnas människor, som av olika skäl föredraga att göra sina insatser på ett prak-

tiskt yrkesområde, även om teoretiska utbildningsmöjligheter skulle föreligga.

Jag vill till sist endast understryka utredningens med skärpa hävdade uppfattning, att samhällets ekonomiska åtaganden i vad det gäller de enskilda studerandena under inga omständigheter kunna motivera en inskränkning i deras personliga fri- och rättigheter. Jag vill även erinra om att jag redan i mina direktiv för utredningen framhöll nödvändigheten av att söka undvika, att en större ekonomisk trygghet för de enskilda under studietiden vunnes på bekostnad av deras frihet i studierna.

Universitets- och högskolestudenternas aktuella situation.

I propositionen lämnas i anslutning till studentsociala utredningens betänkande och till 1945 års universitetsberednings betänkande del IV (SOU 1949: 48) en redogörelse för universitets- och högskoleungdomens aktuella situation innefattande uppgifter om bland annat antalet avlagda studentexamen, studenternas sociala härkomst, betygsnivå, val av vidareutbildning och ekonomiska förhållanden, begåvningsreservens beräknade storlek m. m. Beträffande detaljerna i denna redogörelse hänvisas till propositionen, s. 12—31.

Departementschefen har i detta sammanhang anfört bland annat följande.

Den brett upplagda redogörelse för universitets- och högskolestudenternas aktuella situation, som studentsociala utredningen lämnat i sitt betänkande, torde vara nödvändig för att få den sociala och ekonomiska bakgrunden till de av utredningen framförda praktiska förslagen. I likhet med flertalet remissinstanser anser jag, att det sammanställda statistiska materialet otvetydigt visar angelägenheten av att genom olika statliga stödåtgärder dels förbättra de ekonomiska betingelserna för högre studier över huvud taget, dels främja en socialt mera allsidig rekrytering till våra universitet och högskolor.

Redan av de uppgifter, som lämnats rörande abiturienternas och studenternas sociala härkomst, torde framgå, att de ekonomiskt sämre ställda samhällsgrupperna måste ha möjligheter att rekrytera en avsevärd ökning av studentkadrarna. Detta påstående torde kunna göras, även om man — som jag tidigare framhållit — måste anse beräkningar av den s. k. begåvningsreservens storlek vara ytterst osäkra. Man kan under alla förhållanden icke göra gällande, att vi med nuvarande utbildningssystem på ett rationellt sätt tillvarataga vårt lands teoretiska begåvningar.

Departementschefen har vidare understrukit förutom det faktum, att studentkårernas nuvarande sammansättning är i hög grad socialt och ekonomiskt betingad, den familjeekonomiska bakgrundens betydelse för möjligheterna att bedriva högre studier. I sistnämnda hänseende samt i fråga om omfattningen av studenternas skuldsättning har *departementschefen* anfört följande.

Den familjeekonomiska bakgrundens betydelse framgår även av den redogörelse, som lämnats för studiekostnadernas bestridande. Det visar sig

sålunda, att mer än halva totala studiekostnaden för de i den föreliggande undersökningen redovisade studenterna bestreds genom återbetalningsfritt underhåll av föräldrarna och av studenternas eget kapital. Även skulderna bestodo till bortåt 50 procent av lån, som upptagits inom familjen eller bland närstående och enskilda. Detta skulle alltså innebära, att endast cirka 1/4 av de totala studiekostnaderna finansierades genom banklån och liknande. Huru de studerande fördela sig med avseende på antitade utvägar för bestridande av studiekostnaderna framgår däremot icke av det anförda siffermaterialet. De statistiska uppgifter, som utredningen hämtat från akademikerutredningen, ge dock en viss uppfattning om proportionen mellan skuldsatta och icke-skuldsatta akademiker vid inträdet i förvärvslivet. Av teologie kandidaterna voro sålunda 82 procent skuldsatta, av medicine licentiaterna 68 procent, av filosofie magistrarna 56 procent, av civilingenjörerna 54 procent, av juris kandidaterna 42 procent och av filosofie kandidaterna 37 procent. Belysande är även den av arbetsmarknadskommissionen 1943 utförda undersökningen, enligt vilken den genomsnittliga skuldsumman per skuldsatt studerande uppgick till 6 400 kronor. Frånräknar man den interna skuldsättningen skulle alltså den genomsnittliga skuldsumman stanna vid 3 400 kronor. Det kan invändas, att de anförda siffrorna icke äro aktuella, och därför bör man numera genomgående räkna med något högre belopp, men de torde likväl lämna en god bild av lånens betydelse för studiernas finansiering.

Olika former av studentsociala stödåtgärder.

Studentsociala utredningen har i fråga om olika studentsociala stödformer anført bland annat följande.

Ett statligt stöd till de studerande kan, liksom fallet är med övriga former av socialpolitik, insättas efter två skilda linjer. Antingen kunna de studerande beredas direkt ekonomiskt stöd, eller kunna studiekostnaderna nedbringas genom åtgärder, som göra uppehållet på studieorten billigare — t. ex. bostadssubventioner, ekonomiskt stöd åt matsalar avsedda för de studerande, inrättande av kurslitteratursamlingar, avskaffande av obligatoriska avgifter, samt i vissa fall genom nedskärande av studietiden.

Det direkta statliga stödet, som kan utgå i form av *lön under studietiden* eller *stipendier* under hela eller delar av studietiden, får till resultat, att en del kostnader, vilka tidigare på olika sätt bestredos av enskilda, nu överförs på det allmänna. Utgår understödet i form av *studielån*, medför detta, att studiekostnaderna skjutas på framtiden och återkomma efter studietidens slut såsom amorteringar av de upptagna lånen. Ingendera av dessa tre stödformer — lön, stipendier eller lån — verkar direkt sänkande på studiekostnaderna. De bibehållas vid samma nivå som tidigare. I det enskilda fallet innebär stödet visserligen, att studiekostnadsproblemet löses, antingen definitivt eller temporärt — beroende på stödets utformning — förutsatt att det utgående stödet motsvarar de reella studiekostnaderna.

Införas däremot parallellt med de direkta stödformerna även indirekta sådana, i form av kapitalsubventioner till bostadshus och liknande inrättningar för studenterna, vinnes först och främst, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet. Dessutom kommer en allmän reduktion av dessa kostnader även dem tillgodo, vilka av olika skäl

kunna komma att ställas utanför det direkta stödet. Sådana åtgärder ansluta sig dessutom i praktiken till de studentsociala åtgärder, som redan vidtagits av studenternas egna organisationer på de olika studieorterna. En kombination av direkta och indirekta stödåtgärder synes av ovan anförda skäl utredningen vara den lämpligaste metoden att nedbringa studiekostnaderna och därmed att utvidga rekryteringsbasen till de högre studierna.

Utredningen, som avstyrkt en lösning av studiekostnadsproblemet efter lönelinjen, har framlagt en rad förslag angående direkta och indirekta stödåtgärder ävensom angående studenternas hälso- och sjukvård samt organisationen av det studentsociala arbetet. En sammanställning av dessa förslag återfinnes i propositionen å s. 36—39, varjämte å s. 39—40 redogjorts för utredningens kostnadsberäkningar.

Departementschefen har i fråga om de olika stödåtgärder, som stå till buds, anfört följande.

En kombination av direkta och indirekta stödåtgärder torde vara den lämpligaste metoden, om man inom en viss begränsad kostnadsram vill nå en så stor effekt som möjligt med de statliga stödåtgärderna. Utredningens förslag i detta avseende har också allmänt accepterats av myndigheter och organisationer. Jag kan för egen del i princip ansluta mig till vad utredningen anfört om önskvärdheten av att de direkta stödformerna — stipendier och lån — kombineras med indirekta sådana i syfte att nedbringa studenternas levnadskostnader. Såsom utredningen framhåller, synes man härigenom vinna, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet samt att en reduktion av levnadskostnaderna även kommer dem tillgodo, som av olika skäl ställas utanför det direkta stödet.

De direkta stödformer, som böra väljas, måste enligt min uppfattning fylla vissa bestämda villkor. Det gäller för det första att ställa erforderligt studiekapital till förfogande och att ekonomiskt underlätta bedrivandet av högre studier. För det andra måste stödåtgärderna få en sådan utformning att de främja rekryteringen till universitet och högskolor från de ekonomiskt svagare grupperna i samhället. Slutligen böra sådana stödformer väljas, som i största möjliga utsträckning göra de studerandes ekonomiska situation så likartad som möjligt oavsett den familjeekonomiska bakgrunden. De stödformer, som då erbjuda sig, äro studielön, statsstipendier och statliga lån.

Studielönen har så gott som enhälligt avvisats, och det finns därför ingen anledning att här diskutera dess för- och nackdelar. Denna stödform, som onekligen har vissa principiella fördelar, saknar nämligen för närvarande aktualitet, och de skäl, som utredningen anfört emot denna stödform, äro så övertygande, att studielönen under nuvarande förhållanden bör kunna avföras från diskussionen.

Stipendieformen torde vara den mest tilltalande ur de studerandes egen synpunkt. Stipendier kunna lösa den enskildes studiekostnadsproblem, de torde vara den effektivaste stödformen ur rekryteringssynpunkt och kunna bidra till att vissa studenter icke av ekonomiska skäl tvingas till en i förhållande till andra oproportionerligt stor skuldsättning. Stipendier medföra

å andra sidan olägenheter i samband med en ekonomisk behovsprövning, som under nuvarande förhållanden torde vara nödvändig. En lösning av studiekostnadsproblemet efter stipendielinjen är dessutom helt beroende av statsfinansiella förutsättningar.

Vad slutligen studielånet beträffar, så innebär detta i princip en effektiv hjälp under studieåren. Studiekostnadsproblemet löses åtminstone temporärt. Studielånet kan smidigt anpassas till den hjälpbehövandes reella behov och torde i högre grad än andra stödformer vädja till den studerandes eget ansvar. Vidare blir kravet på ekonomisk behovsprövning mindre än vid stipendier. Ur statsfinansiell synpunkt äro studielånen att föredraga såsom mindre kostsamma än övriga stödformer.

Studielånet som stödform har å andra sidan även uppenbara nackdelar. I och med amorteringstvängat komma lånen att starkt belasta den akademiskt utbildade arbetskraften. Ur rekryteringsfrämjande synpunkt synas lånen vara underlägsna stipendierna. Särskilt inom de socialgrupper, för vilka tillträdet till högre studier bör underlättas, föreligger en utbredd, psykologiskt betingad motvilja mot skuldsättning. I motsats till vissa remissinstanser kan jag icke heller finna, att statliga lån på samma sätt som statsstipendier kunna göra studenternas ekonomiska situation mera likartad oavsett de privatekonomiska resurserna. För den enskilde akademikern måste nämligen i de flesta fall skuldsummans storlek tillmätas avgörande betydelse.

Departementschefen har därefter berört några av de anmärkningar, som vid remissbehandlingen framkommit mot utredningens val av stödformer, samt slutligen förordat, att det direkta statliga stödet till universitets- och högskolestuderande samt de studerande vid socialinstituten inriktas på ett utbyggande av statsstipendier och studielån i kombination. Emellertid har departementschefen förklarat sig med hänsyn till det ekonomiska läget icke vara beredd att nu framlägga förslag om nya statsstipendier eller förorda anslag till de av utredningen föreslagna indirekta stödåtgärderna.

Studielån med statlig kreditgaranti.

Kungl. Maj:t har (avdelning I, punkt 5, s. 47—60) föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade grunder för studielån med statlig kreditgaranti.

Studentsociala utredningen har i valet mellan olika låneformer stannat för att föreslå studielån med statlig kreditgaranti (garantilån) efter mönster av de nuvarande statsgaranterade akademikerlånen, d. v. s. lån, som av banker och andra särskilt angivna kreditinstitutioner utlämnas utan annan säkerhet än statlig garanti. Utredningen syftar i sitt förslag till en långtgående utvidgning av den statliga kreditgarantien, så att denna skulle komma de studerande till godo redan under de år, då studierna bedrivs. I fråga om den närmare utformningen av utredningens förslag i denna del torde få hänvisas till propositionen, s. 47—57.

Utredningens förslag om studielån med statlig kreditgaranti har med vissa ändringar biträttts av *departementschefen*, som därvid till en början angående behovet av lån samt själva låneformen anfört följande.

De statliga räntefria studielån, som hittills utgått till studerande vid universitet och högskolor, ha uppenbarligen icke varit tillfyllest. Av befolkningsutredningens betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat. off. utr. 1945: 51) framgår, att bland de akademiker, som åtnjutit statliga lån, icke mindre än 87,9 procent av de i undersökningen deltagande redovisade även andra studielån. Läget i dag torde i stort sett vara detsamma. Visserligen har antalet räntefria lån ur allmänna studielånefonden till de studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet ökat avsevärt under de sista åren. För läsåret 1949—1950 ha sålunda utdelats 454 nya lån på tillhoppa 661 650 kronor. Såsom kapitalinvestering i statens lånefond för universitetsstudier har däremot varje år sedan budgetåret 1944/45 till nya lån anvisats oförändrat 100 000 kronor. Under alla förhållanden måste avsevärt större kreditmöjligheter ställas till förfogande, om det allmänna genom studielån vill underlätta de studerandes ekonomiska villkor och främja rekryteringen till universitet och högskolor. Jag är därför beredd att i väsentliga delar förorda bifall till utredningens förslag om ökning av lånemöjligheterna.

När det gäller själva låneformen, ha de sakkunniga föreslagit studielån med statlig kreditgaranti efter mönster av de nuvarande statsgaranterade akademikerlånen. Starka skäl synas tala för denna låneform. Den är för det första i hög grad smidig. Den kräver ett minimum av administrativ arbetskraft, och härtill komma de synnerligen goda erfarenheterna från garantilånenämndens hittillsvarande arbete. Det måste vidare anses naturligt att söka åstadkomma en och samma låneform för såväl examinerade akademiker som studerande vid universitet och högskolor. Det synes slutligen vara ekonomiskt fördelaktigt att icke behöva lägga upp statliga lånefonder av den storlek, som det här måste bli fråga om.

En långtgående utvidgning av den statliga kreditgarantin till de studerande vid universitet och högskolor torde komma att innebära ett verkligt ekonomiskt stöd. Jag delar även utredningens uppfattning, att det är angeläget att de studerandes beroende av borgensmän och kreditinstitut i görligaste mån avlägsnas. Utan tvivel har nämligen svårigheten och många gånger omöjligheten att anskaffa privat borgen för studielån verkat i hög grad hämmande på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna. Om staten i stället ikläder sig borgensansvar för studielån synes ett väsentligt studiehinder bli undanröjt. För övrigt hänvisar jag till vad jag tidigare anfört i samband med mitt principiella ställningstagande till olika student-sociala stödåtgärder.

I fråga om de risker för statsverket, som kunna vara förbundna med en statlig kreditgaranti, samt i samband därmed i fråga om de förutsättningar, som böra krävas för erhållande av sådan garanti, har departementschefen vidare anfört följande.

En väsentligt utökad studiekredit med statlig garanti kan givetvis komma att medföra större förlustrisker för staten än vad de nuvarande akademikerlånen innebära. Jag anser dock, att dessa risker icke böra överdrivas. Fördelarna med de statsgaranterade lånen äro dessutom så stora, att även

starka betänkligheter borde kunna övervinnas. Jag vill särskilt understryka, att det i varje fall icke finns någon för staten mindre kostsam stödform av tillnärmelsevis samma effekt.

Den viktigaste garantin emot »felinvesteringar» av studiekapital ligger i kravet på ådagalagd studielämplighet. Skola garantilånen, såsom föreslagits, ställas till förfogande redan för de nyinskrivna studenterna, finnes ingen annan kvalifikationsgrund än studentbetyget att utgå ifrån. Ett bra studentbetyg är dock i och för sig ingen garanti för framgång i fria akademiska studier, som kräva även andra egenskaper än de som framför allt äro avgörande vid mera bundna skolstudier. Emellertid säger oss såväl erfarenheten som företagna undersökningar, att det föreligger en direkt överensstämmelse mellan studentbetyg och senare studieresultat. En klar gräns synes här gå mellan dem som ha under Ba i medelbetyg i studentexamen och dem som ha högre. Universitetsberedningen har i sitt fjärde betänkande (stat. off. utr. 1949: 48) lämnat ett rikhaltigt siffermaterial, som stöder detta påstående. Av naturvetarna ha sålunda 78 procent av 1937 års studenter, som legat under Ba-strecket, misslyckats med sina studier. Av juristerna misslyckades 42 procent av denna kategori, av humanisterna ha över hälften av denna grupp misslyckats etc., medan av gruppen över AB blott några få procent misslyckats.

En ytterligare säkerhet skulle vinnas, om kreditgaranti beviljades först efter ett par års framgångsrika högskolestudier. Ett sådant lånesystem skulle å andra sidan strida mot den statliga stipendie- och lånepolitik för studerande, som hittills förts. Ur studiehjälpssynpunkt skulle det innebära en avsevärd försämring. Skulle den statliga kreditgarantin icke beviljas under de första åren, skulle de nya lånen icke heller få den rekryteringsfrämjande verkan som avsetts. Det torde vidare vara ett känt förhållande, att de första studieåren äro svårast att finansiera för den enskilde.

Det gäller sålunda att väga studiehjälpssynpunkten mot nödvändigheten av att undvika alltför stora ekonomiska risker för staten. Jag har därvid kommit till den uppfattningen, att studielån i princip böra stå till förfogande redan vid studiernas början men att man i avvaktan på erfarenheter av den utvidgade statliga kreditgarantin tills vidare bör ställa något högre betygskrav än vad utredningen föreslagit för att bevilja kreditgaranti utslutande med stöd av studentbetyget. Med hänsyn till att endast cirka 12 procent av abiturienterna ha ett genomsnittsbetyg av AB eller därutöver och cirka 42 procent ett genomsnittsbetyg av Ba och därutöver upp till icke fullt AB, bör krävas ett genomsnittligt poängvärde i läroämnena av minst 3,5 i en betygsskala med sju enheter (0—6), där betyget C erhåller poängvärdet 0 och betyget A poängvärdet 6. Självfallet bör dock icke en rigorös poängbedömning förekomma, och särskilda hänsyn måste givetvis tagas till olika slag av visad specialbegåvning samt till privatister, vars genomsnittsbetyg i regel uppvisa lägre värden än de ordinarie skolelevernas.

Så snart den studerande uppvisat resultat av sina akademiska studier genom tentamen eller annan form av vitsord från akademisk lärare eller på annat sätt styrkt sin studielämplighet, bör kreditgaranti kunna beviljas oavsett studentbetyget.

Det torde vidare innebära ytterligare en säkerhet, om, såsom utredningen föreslagit, garantilån beviljas endast för ett år i sänder och under de första tre terminerna för en termin i sänder. En sådan bestämmelse synes mig icke, såsom överstyrelsen för de tekniska högskolorna framhållit, be-

höva skapa en känsla av ekonomisk otrygghet hos vederbörande, då ju bestämmelsen uteslutande skulle avse att vara en garanti mot uppenbara missbruk av låneförmånerna. Det bör vidare understrykas, att avsikten ej är att ett lån skulle avskrivas endast därför att en person misslyckats med sina studier. Avskrivning av ett lån måste alltid omsorgsfullt prövas och i sista hand hänskjutas till Kungl. Maj:t för avgörande. Allmänt sett kan till sist sägas, att erfarenheterna av studenter och akademiker såsom låntagare äro goda.

När det gäller att bedöma studielämpligheten hos socialinstitutens elever måste speciella bedömningsgrunder tillämpas, eftersom en stor del av de studerande vinna inträde efter särskilt inträdesprov och ej på grund av tidigare avlagd examen.

I fråga om den ekonomiska behovsprövningen böra några bestämda inkomstgränser icke fastställas. I princip delar jag nämligen den uppfattningen, att den statliga kreditgarantin bör tillkomma alla, som fylla kraven på studielämplighet. För att förhindra missbruk av den statliga kreditgarantin torde emellertid rent allmänt böra föreskrivas, att garanti bör kunna beviljas, då behov av lån förefinnes.

Ytterligare har departementschefen närmare berört vissa särskilda frågor, däribland frågan om kreditgarantins storlek samt om vilka studentkategorier, som till en början böra få komma i åtnjutande av den föreslagna garantin. Härvid har departementschefen anfört i huvudsak följande.

Utredningens beräkningar av antalet studielån och den statliga kreditgarantins omfattning äro såsom framhållits ytterst approximativa och bygga dessutom på rent teoretiska — och sannolikt orealistiska — förutsättningar. Jag är å andra sidan medveten om svårigheten, för att icke säga omöjligheten, att göra tillförlitliga förhandskalkyler beträffande kreditgarantins storlek. Utredningens beräkningar ge dock en viss uppfattning om lånebehovet, även om summan 75 miljoner kronor sannolikt är för låg. Som jämförelse kan nämnas, att garantilånenämnden hittills beviljat garanti till akademiker för i runt tal 25 miljoner kronor.

Utredningen har föreslagit, att de nya lånen skulle bli räntefria för statsstipendiater, förutvarande statsstipendiater och för ytterligare cirka 10 procent av övriga låntagare. Med hänsyn till det ekonomiska läget anser jag mig icke nu kunna förorda en sådan räntefrihet. Även av andra skäl synes det vara lämpligare — åtminstone för närvarande — att icke förbinda de statsgaranterade lånen med någon form av räntefrihet utan liksom hittills låta räntefria lån efter särskild behovsprövning utgå från de båda nu existerande lånefonderna. Det torde nämligen bli billigare ur statens synpunkt att använda fondmedel än att genom direkt subvention ersätta de enskilda studerandena för deras ränteutgifter. Ett sådan förfaringsätt synes även bli administrativt enklare. När de studentsociala stödåtgärderna fått större omfattning, är det däremot möjligt, att fondsystemet bör avvecklas.

För att rationellt kunna samordna de studentsociala åtgärderna föreslår jag, att räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet i fortsättningen utdelas av samma organ, som föreslås skola bevilja den statliga kreditgarantin. Kapitalinvesteringar avsedda för nya räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet böra därför i fortsättningen lämpligen göras i statens lånefond för universitetsstudier, vilken sedan 1939 är utbruten ur allmänna studielånefonden

och vars lånemedel utdelas av de lokala statsstipendienämnderna. Till frågan om medelsanvisningen återkommer jag senare.

Låneberättigade skulle enligt utredningen vara såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna studenter. För att undvika en alltför stor belastning på de garantibeviljande organen vid själva starten, torde det bli nödvändigt att begränsa de nya statsgaranterade studielånen till studenter, som inskrivits tidigast höstterminen 1948. Överhuvudtaget synes det motiverat att till en början begränsa de nya lånemöjligheterna för att sedan eventuellt utvidga lånestödet till att omfatta även andra kategorier av studerande, t. ex. seminarieeleverna.

Vissa av Uppsala studentkårs kreditkassa framförda synpunkter i fråga om vissa uppmjukningar av lånereglerna torde förtjäna övervägas vid utformningen av lånebestämmelserna. Jag tillstyrker vidare svenska sparbanksföreningens förslag, att studielånen efter hand som de beviljas skola kunna sammanföras till ett lån. Däremot anser jag mig icke nu böra taga ställning till frågan om ett eventuellt stöd till studenternas egna kreditkassor. Sparbanksföreningens synpunkter på detta spörsmål synas dock i princip kunna accepteras.

I övrigt har jag icke funnit anledning till erinran emot de förslag, som framlagts av studentsociala utredningen. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare utfärda de förordningar och föreskrifter, som äro erforderliga. Någon medelsanvisning för täckande av eventuellt uppkommande kapitalförluster synes icke vara nödvändig under budgetåret 1950/51. Under punkten anslagsberäkningar avser jag dock att för nämnda ändamål föreslå ett nominellt anslag av 100 kronor.

Till stöd för det i *motionerna I: 412* och *II: 501* framförda yrkandet, att statsgaranterade studielån skola kunna beviljas sådana flyktingstudenter, som med sannolikhet kunna väntas bliva svenska medborgare, har framhållits den svåra situation, som flyktingstudenterna befinna sig i. Redan sociala och humanitära skäl motiverade därför ett sådant stöd, varjämte den rådande bristen på intellektuell arbetskraft gjorde det angeläget att flyktingstudenterna sattes i stånd att slutföra påbörjade studier.

I *motionerna I: 414* och *II: 502* har uttalats, att samma skäl som anförts för stödåtgärder för studerande vid universitet och högskolor kunde anföras för eleverna vid folkskoleseminarierna. Om stödåtgärderna utsträcktes till seminarieeleverna skulle detta dessutom komma att utgöra en välbehövlig stimulans för att förmå ungdomen att välja folkskolläraryrket i sådan omfattning, att lärarrekryteringen säkerställdes.

I *motionerna I: 413* och *II: 503* har i fråga om beviljandet av kreditgaranti åt studenter, som inskrivits före höstterminen 1948, anförts bland annat följande.

Det torde svårligen kunna bestridas, att den i propositionen förordade begränsningen dels till en början betydligt minskar värdet av den föreslagna stödformen, dels ger ett i förhållande till det reella lånebehovet syn-

nerligen irrationellt urval. Ej heller torde det kunna bestridas, att de skäl, som motivera inrättandet av statsgaranterade studielån för studenter inskrivna tidigast höstterminen 1948, med åtminstone samma styrka göra sig gällande för studenter, som inskrivits tidigare. Dessa kunna visserligen efter avlagd examen erhålla s. k. akademikerlån, men i många fall dröjer det som nämnts ännu en avsevärd tid, innan slutexamen avlagts. För flera av de här avsedda studerande torde svårigheter råda att anskaffa det för studiernas slutförande erforderliga kapitalet. I själva verket torde dessa svårigheter, vilkas undanröjande ju är syftet med de statsgaranterade studielånen, snarast vara större än för de senast inskrivna studenttårgångarna, detta av många orsaker (bland annat bör framhållas, att de yngre men icke de äldre studenttårgångarna kunna erhålla statsstipendier i form av fri kost och bostad).

I 1945 års universitetsberednings betänkande IV visas (s. 144 ff., s. 172 ff.), att avbrottsfrekvensen för studenter från socialgrupp III, som påbörjat universitets- och högskolestudier, är större än avbrottsfrekvensen för studenter med samma studentmedelbetyg i socialgrupperna I och II. Härav drages den slutsatsen, att även de sociala (ekonomiska) förhållandena orsaka studieavbrott. Att studenter från fattigare hem trots goda studentbetyg i så stor utsträckning nödgas avbryta sina studier, torde i ej ringa mån bero på att svårigheter uppstått att anskaffa det för studiernas fortsättande erforderliga kapitalet.

Att frigöra även studerande inskrivna före höstterminen 1948 från beroendet av borgensmän och livförsäkringsskydd vid anskaffandet av erforderligt studiekapital är i högsta grad befogat både med hänsyn till det principiellt önskvärda att underlätta högre studier och den rådande bristen på intellektuell arbetskraft. Redan ur denna sista synpunkt vore det synnerligen beklagligt, om personer med goda studieförutsättningar skulle behöva avbryta redan påbörjade studier på grund av svårigheter att anskaffa studiekapital.

Av vad här anförts torde ha framgått, att, därest till en början en begränsning av de nya studielånen till vissa studenttårgångar nödvändigtvis skulle behöva företagas, denna i stället borde ske på så sätt, att endast studenter, som hade t. ex. två år eller längre tid kvar till slutexamen, skulle kunna komma i åtnjutande av desamma; dock borde härvid i de fall, då erhållande av statsgaranterade studielån var en absolut förutsättning för studiernas fullföljande, även studenter med kortare tid till slutexamen kunna erhålla dylika.

Varje begränsning till vissa studenttårgångar måste emellertid medföra bestämda olägenheter. Det synes emellertid, som om en sådan begränsning skulle kunna undvikas. Det bör härvid erinras om att studentsociala utredningen föreslagit, att såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna studenter, utan hänsyn till när de inskrivits, skulle vara låneberättigade och att mot detta utredningens förslag, såvitt framgår av propositionen, inga invändningar riktats från någon remissinstans.

Med statsfinansiella skäl torde en begränsning av nämnd art icke kunna motiveras. Dels bli de enda kostnaderna, som åsamkas statsverket, eventuella förluster på grund av att låntagaren icke kan fullgöra sin betalnings-skyldighet, och denna risk torde vara mindre för dem, som redan bedrivit två års studier, än för andra, dels är den kategori, som det här är fråga om, mycket liten i förhållande till alla de studenter, som inom en icke alltför

avlägsen framtid komma att inneha eller ha innehaft statsgaranterade studielån.

I propositionen anföres som nämnts också endast ett skäl, ett administrationstekniskt, för den förordade begränsningen, nämligen att alltför stor belastning på de garantibeviljande organen vid själva starten måste undvikas. Det synes emellertid, som om riskerna härför överdrivits.

I dessa motioner har vidare närmare diskuterats den ökning av arbetsbelastningen, som en utsträckning av kreditgarantin till äldre studentårsgångar skulle medföra. I samband därmed har uttalats, att det borde vara möjligt att låta den nya stödformen åtminstone från och med vårterminen 1950/51 stå öppen för alla inskrivna.

Statlig subvention till uppförande av studentbostäder.

Kungl. Maj:t har (punkt 6, s. 61—70) föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade grunder för tertiärlån och tillägglån till uppförande av studentbostadshus.

Kungl. Maj:ts förslag grundar sig på ett av *studentsociala utredningen* framlagt förslag. För detta har redogörelse lämnats i propositionen, s. 61—68, vartill torde få hänvisas.

Departementschefen har i fråga om behovet av studentbostäder och möjligheten att tillgodose detta till en början anfört följande.

Ett statligt stöd till uppförande av studentbostäder framstår för närvarande såsom angeläget dels för att avhjälpa den svåra bristen på studentrum i våra universitets- och högskolestäder och dels för att om möjligt söka hindra en ytterligare höjning av studenternas hyreskostnader och därmed också deras levnadskostnader. Både utredningen och bostadsstyrelsen ha understrukt, att tillgången på uthyrningsrum för studenter nedgått under de senaste åren. Med ett växande studentantal kommer studenternas bostadssituation att ytterligare förvärras, om icke relativt snabbt ett tillräckligt antal studentrum tillföres hyresmarknaden i våra universitets- och högskolestäder. De allvarliga följer en tilltagande brist på studentrum skulle få för vårt högre utbildningsväsende torde vara uppenbara. Därtill komma de av utredningen åberopade studentsociala skälen för ett statligt stöd till studentbostadsbyggande.

Av den tidigare lämnade översikten av aktuella studentbostadsprojekt framgår, att studenternas egna organisationer och stiftelser länge planlagt uppförandet av en rad bostadshus. Det torde vidare vara klart, att dessa projekt icke kunna förverkligas utan stöd från det allmänna, om hyresbeloppen skola kunna hållas på en rimlig nivå. Såsom utredningen framhållit, visar såväl erfarenheten som gjorda beräkningar, att hyrorna i nybyggda studentbostadshus komma att ligga avsevärt över den nuvarande genomsnittliga hyresnivån på orten, därest ingen subventionering äger rum. Studentbostadshus draga nämligen relativt höga byggnadskostnader, bland annat till följd av att särskilda krav måste ställas på ljudisoleringen och tillgång till småutrymmen. Därtill kommer, att hyrorna i regel endast kunna beräknas för nio månader per år. En icke subventionerad student-

bostadsproduktion torde därför komma att verka hyreshöjande även på den allmänna hyresrumsmarknaden i universitets- och högskolestäderna. Av dessa skäl förordar jag en statlig subvention till uppförande av studentbostadshus.

Beträffande formen för det statliga stödet till studentbostäder har departementschefen vidare anfört följande.

I likhet med bostadsstyrelsen kan jag ansluta mig till vad utredningen anfört om principerna för hyressättningen och om standarden i med statsbidrag uppförda studentbostadshus. I anledning av utredningens förslag, att statens ekonomiska stöd till företag för anordnande av studentbostäder i första hand skall lämnas i form av tertiärlån och tillägglån, får jag erinra om att i propositionen nr 153 till förra årets riksdag förordades, att — i avvaktan på statsmakternas beslut beträffande stödåtgärder för studentbostäder — dylika företag skulle kunna erkännas och erhålla lån såsom allmännyttiga företag enligt kungörelsen nr 587/1948 om tertiärlån och tillägglån för flerfamiljshus. Förslaget godkändes av riksdagen (statsutskottets utlåtande nr 171 och riksdagens skrivelse nr 341). I likhet med bostadsstyrelsen anser jag de skäl utredningen åberopat för att huvudparten av stödet till studentbostäder lämnas i form av tertiärlån och tillägglån bärande. Jag förordar fördenskull, att dylika lån även i fortsättningen skola kunna beviljas för uppförande av studentbostäder. De i vissa delar betydelsefulla jämkningar i de allmänna lånebestämmelserna, som utredningen förordat i fråga om studentbostäder, upptager jag till prövning i det följande.

Det av utredningen diskuterade spørsmålet om formerna för själva studentbostadsbyggandet anser jag mig icke nu böra taga ställning till. Av praktiska skäl synes det nämligen vara olämpligt att föreskriva vissa bestämda lösningar. I stället bör, såsom utredningen anmärker, det aktuella behovet av studentrum, tillgången på tomtmark och läget på byggnadsmarknaden i varje särskilt fall bli avgörande.

I enlighet med bostadsstyrelsens uppfattning anser jag, att förslag till såväl »standardhyra» som »normalhyra» för orten ävensom till »normalstandard» först böra uppgöras av vederbörande studentbostadsföretag i samråd med det kommunala förmedlingsorganet för statliga lån och bidrag samt därefter underställas bostadsstyrelsens prövning. Det bör vidare ankomma på bostadsstyrelsen att för varje särskilt byggnadsföretag bedöma de uppgjorda produktions- och driftskalkylerna samt pröva subventionsbehovet med utgångspunkt från skälig anskaffningskostnad och beräknat avkastningsvärde enligt de hyresinkomster, som böra inflyta, om hyror sätts i överensstämmelse med av utredningen angivna principer. Det bör sedan ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall besluta angående storleken av den statliga subventionen. En riktpunkt vid beräkningen av subventionen synes kunna bli de principer, som enligt kungörelsen om tertiärlån gälla för beräkning av tillägglån för flerfamiljshus. Sistnämnda tillägglån utgå med ett visst belopp per kvadratmeter lägenhetsyta med för varje ort fastställt belopp. Såsom bostadsstyrelsen framhållit, torde det emellertid för närvarande icke vara möjligt att i fråga om studentbostäder fixera ett tillägglånebelopp för varje ort. Sedan erfarenhet vunnits av den nya låneverksamheten för studentbostadsbyggande, torde det därför få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av bostadsstyrelsen närmare fastställa

de principer, som böra gälla för beräkning av tilläggsån för studentbostadshus.

Jag tillstyrker utredningens förslag, att stiftelser och organisationer, som uppföra studentbostadshus, skola betraktas såsom allmännyttiga företag och följaktligen, enligt gällande kungörelse om tertiärlån, kunna erhålla tertiärlån till 100 procent av avkastningsvärdet. Jag ger vidare min avslutning till vad bostadsstyrelsen anfört i fråga om vederbörande kommuns ställning till studentbostadsföretagen, och anser av de skäl styrelsen framhållit det vara rimligt, att kommunen tillhandahåller erforderlig tomtmark utan kostnad.

Jag förordar slutligen i enlighet med utredningens förslag, att erforderlig subvention skall utgå i form av tilläggsån, ränte- och amorteringsfria under tio år, varefter prövning om eventuell avskrivning skall verkställas.

Medel till ifrågavarande tertiärlån och tilläggsån böra utgå från Lånefonden för bostadsbyggande, respektive Fonden för Låneunderstöd: Tilläggsån för viss bostadsbyggnadsverksamhet. Någon ökad kapitalinvestering synes för närvarande inte påkallad härav. Till bidrag till kostnaderna för inventarier i studentbostadshusen torde medel i sinom tid böra anvisas å riksstaten under driftbudgeten.

Den omständigheten att vissa av de i det föregående omnämnda studentbostadsbyggnadsföretagen redan kommit till utförande torde icke böra utgöra hinder för att de bli delaktiga av här förordade understödsåtgärder.

Vissa organisationsfrågor.

Studentsociala utredningen har föreslagit, att fyra studentsociala byråer, en på vardera studieorten Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, skola inrättas samt att den centrala studentsociala verksamheten skall anförtros åt en nämnd, statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden, i vilken den nuvarande garantilånenämnden skall uppgå.

Departementschefen har med hänsyn till att han nu endast kunnat förordna förverkligande av den föreslagna kreditreformen, ansett en betydligt enklare organisation åtminstone för närvarande vara tillfyllest och har därför föreslagit, att *en* statsstipendienämnd på varje kårort bör handha även de nya garantilånen. Härvidlag har departementschefen anfört i huvudsak följande.

Den lösning, som närmast erbjuder sig i organisationsfrågan, torde vara att låta förstärkta statsstipendienämnder på de olika kårorterna handha även de nya garantilånen och följaktligen bevilja kreditgaranti. Att ha en särskild nämnd för varje högskola synes däremot icke vara lämpligt. En sådan lösning skulle exempelvis för Stockholms vidkommande innebära icke mindre än tio olika garantibeviljande organ, vilket utan tvivel skulle medföra olägenheter för såväl banker och kreditinstitut som de studerande. En alltför långt driven decentraliserad verksamhet torde även medföra högre administrationskostnader. Jag förordar därför *en* statsstipendienämnd på varje kårort. I dessa nämnder böra emellertid samtliga högskolor ha minst en ordinarie ledamot, som antingen är lärar- eller studentrepresentant. Ett system med suppleanter bör dess-

utom innebära ytterligare garantier för en allsidig representation. Jag förutsätter vidare, att alla ärenden rörande stipendier och lån skola remitteras till särskilda beredningsorgan vid de berörda högskolorna. Förutom representanter för lärare och de studerande, vilka böra utses av respektive konsistorium eller lärarråd och berörda studentkårers beslutande organ, torde i nämnderna böra ingå två av Kungl. Maj:t utsedda allmänna representanter, varav minst en bör besitta sakkunskap från kreditområdet. En av dessa sistnämnda representanter bör tillika utses till ordförande. Sekreterare och övrig erforderlig personal böra anställas av nämnderna själva. Det torde emellertid böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles utfärda närmare bestämmelser rörande statsstipendienämndernas sammansättning och organisation.

Med hänsyn till redan befintliga studentsociala stödåtgärder och vad jag tidigare förordat skulle det tills vidare ankomma på statsstipendienämnderna a) att utdela naturastipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, vid karolinska institutet, vid medicinska högskolan i Göteborg samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor; b) att utdela bokstipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund; c) att besluta om statlig kreditgaranti för studielån samt d) att utdela räntefria studielån från statens lånefond för universitetsstudier.

Stipendier, som för närvarande utgå till studerande vid gymnastiska centralinstitutet, vid de tekniska högskolorna, vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna, vid tandläkarhögskolorna samt vid socialinstitutet, böra däremot tills vidare utdelas av samma organ som nu.

Vissa av de uppgifter, som enligt utredningens förslag skulle ankomma på statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden, torde lämpligen böra uppdragas åt garantilånenämnden. Någon ändring av garantilånenämndens sammansättning torde icke påkallas härav. Vad särskilt beträffar utredningens förslag, att centralorganet skulle utgöra besvärinstans i frågor rörande bland annat stipendier och studielån, anser jag mig icke kunna förorda detsamma. Jag vill härvid särskilt framhålla, att det av praktiska skäl icke synes mig möjligt att medgiva besvärsrätt i fråga om stipendier och räntefria studielån, för vilka begränsade anslagsmedel stå till förfogande. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles meddela de ytterligare bestämmelser, som kunna bli erforderliga för att reglera garantilånenämndens nya uppgifter på det studentsociala området.

Den av mig förordade lokala organisationen för studiehjälpsverksamheten torde kunna beräknas medföra en årlig merkostnad av i runt tal 20 000 kronor. Till frågan om medelsanvisningen härför återkommer jag i det följande.

Utskottet.

Utskottet kan i likhet med departementschefen väsentligen ansluta sig till de principiella synpunkter, som av studentsociala utredningen lagts på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering. Urvalet till de högre utbildningsbanorna bör sålunda — oavsett social ställning, ekonomiska förutsättningar och bostadsort — uteslutande bero av vederbörandes intellektuella förutsättningar och lämplighet för studier. Härför tala såväl rättvisesynpunkter som önskvärdheten av att tillvarataga förefintlig studiebegåvning. Departementschefen har starkt understrukit nödvändig-

heten av att — även med bortseende från sociala rättvisesynpunkter — rekryteringen till universitet och högskolor främjades med hänsyn till den brist på akademiskt utbildad arbetskraft, som rådde inom flera yrkesområden. För uppnående av nämnda syften hava såväl utredningen som departementschefen funnit ökade statliga stödåtgärder vara erforderliga. Även utskottet finner för sin del dylika åtgärder motiverade. Utskottet får emellertid i detta sammanhang erinra därom, att vissa remissmyndigheter betonat, att en betydande och allmän höjning av antalet universitets- och högskolestuderande syntes kunna medföra risker för en alltför stark beskärning av de praktiska yrkenas tillgång på intellektuell arbetskraft. Departementschefen har för sin del ansett dessa farhågor överdrivna samt bland annat framhållit, att ökningen av antalet studerande vid universitet och högskolor alltid komme att ske under mer eller mindre hänsynstagande till behovet av arbetskraft inom alla områden, varjämte departementschefen ansett att det icke funnes anledning räkna med att de praktiska yrkena i framtiden skulle få mindre konkurrenskraft än för närvarande. Enligt utskottets mening bör utvecklingen på ifrågavarande område ägnas allvarlig och fortlöpande uppmärksamhet med hänsyn till vikten av att de praktiska yrkenas tillgång på intellektuell arbetskraft icke alltför starkt beskäres.

I likhet med departementschefen vill utskottet understryka, att samhällets ekonomiska åtaganden i vad gäller de enskilda studerandena under inga omständigheter få motivera en inskränkning i deras personliga fri- och rättigheter.

Utskottet har uppmärksammat, att de statistiska uppgifter, som av studentsociala utredningen hämtats från 1945 års akademikerutredning, avse årgångarna 1920—1940 (se propositionen nr 99, s. 24). Det synes utskottet sannolikt, att ett färskare siffermaterial skulle giva ett resultat, som ännu mera än det föreliggande utvisar låneformens betydelse för studiernas finansiering.

Såsom departementschefen framhållit utgöras de stödformer, som kunna komma i fråga, av studielån, statsstipendier och statliga lån. Departementschefen har framhållit, att de skäl, som anförts mot stödformen studielön, äro så övertygande, att denna stödform under nuvarande förhållanden bör kunna avföras från diskussionen. Utskottet, som delar den uppfattning, varåt departementschefen sålunda givit uttryck, avstyrker därför bifall till det i motionen II: 505 framställda yrkandet.

Departementschefen har vidare på anförda skäl förordat, att det direkta statliga stödet till universitets- och högskolestuderande samt de studerande vid socialinstituten borde inriktas på ett utbyggande av statsstipendier och studielån i kombination. Med hänsyn till det statsekonomiska läget har departementschefen emellertid förklarat sig icke beredd att nu framlägga förslag till nya statsstipendier eller förorda anslag till av utredningen föreslagna indirekta stödåtgärder, utan begränsat sig till att förorda införande

av studielån med statlig kreditgaranti samt statlig subvention till uppförande av studentbostadshus.

Enligt utskottets mening är det beklagligt, att tillgängliga ekonomiska resurser icke nu medgiva inrättandet av nya statsstipendier, kombinerade, såsom departementschefen förordat, med studielån. En dylik stödform torde nämligen vara den för de studerande ändamålsenligaste. I rådande läge har utskottet, som icke funnit något att erinra mot vad departementschefen anfört rörande olika former av studentsociala stödåtgärder, emellertid ansett sig böra ansluta sig till att åtgärderna på förevarande område för närvarande begränsas till de stödformer, departementschefen angivit. På grund av den ståndpunkt, utskottet sålunda intagit, avstyrker utskottet bifall till motionen II: 504.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har departementschefen framlagt förslag till de grunder efter vilka studielån med kreditgaranti skulle utgå.

Departementschefen har härvid bland annat föreslagit, att garantilån skulle beviljas under de tre första terminerna för endast en termin i sänder. I anslutning till vad i motionerna I: 413 och II: 503 därom anförts ifrågasätter utskottet om det icke torde böra övervägas att lånen redan från början finge utgå för en tid av ett år. Härför talar enligt utskottets mening såväl den omständigheten att studielämpligheten knappast torde kunna bedömas redan efter en termin som det förhållandet att genom beviljande av lån för ett år vinnes en önskvärd avlastning av statsstipendienämndernas arbetsbörda.

Departementschefen har vidare förordat, att de nya statsgaranterade studielånen skulle begränsas till studenter, som inskrivits tidigast höstterminen 1948. Detta förslag har av departementschefen motiverats med nödvändigheten av att undvika en alltför stor belastning på de garantibeviljande organen vid själva starten. I motionerna I: 413 och II: 503 har föreslagits, att lånen åtminstone från och med vårterminen 1951 skulle beviljas även åt studerande, som inskrivits vid vederbörande undervisningsanstalter före höstterminen 1948.

Utskottet har vid sin prövning av förevarande fråga kommit till den uppfattningen, att övervägande skäl tala för att efter en viss övergångstid även studenter inskrivna före 1948 få möjlighet till erhållande av studielån. Enligt utskottets mening torde en dylik åtgärd utan alltför stora administrativa svårigheter låta sig genomföra från och med höstterminen 1951. Utskottet vill därför för sin del förordna, att vid nämnda tidpunkt den av departementschefen angivna begränsningen bortfaller. Med vad utskottet sålunda förordat har det i nämnda motioner framställda yrkandet blivit i huvudsak tillgodosett.

I motionerna I: 414 och II: 502 har yrkats, att det direkta statliga stödet, som enligt studentsociala utredningen och departementschefen begränsats att omfatta universitets- och högskolestuderande samt studerande vid

socialinstituten, måtte utsträckas till jämväl studerande vid folkskoleseminarierna. Departementschefen har rörande detta spörsmål framhållit, att det syntes honom motiverat bland annat av hänsyn till de garantibeviljande organens arbetsbelastning vid starten att till en början begränsa de nya lånemöjligheterna för att sedan eventuellt utvidga lånestödet till att omfatta även andra kategorier av studerande, t. ex. seminarieeleverna. Utskottet delar denna uppfattning. Frågan om förmånens utsträckande till seminarieeleverna torde lämpligen framdeles sedan närmare erfarenheter vunnits rörande ifrågavarande verksamhet böra upptagas till förnyat övervägande. Utskottet är sålunda icke berett att nu biträda det i motionerna I: 414 och II: 502 gjorda yrkandet.

Av principiella skäl anser utskottet sig icke böra förorda det i motionerna I: 412 och II: 501 framställda förslaget att av svenska staten garanterade studielån skulle beviljas även sådana studerande vid våra universitet och högsolor, som äro att betrakta som flyktingstudenter. Därest statligt stöd till ifrågavarande studerande skulle befinnas ur humanitära synpunkter påkallat torde detta enligt utskottets mening böra utgå i annan form än såsom statsgaranterat studielån. Utskottet, som förutsätter att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på detta spörsmål, avstyrker alltså bifall till nyssnämnda motioner.

I likhet med departementschefen tillstyrker utskottet, att för nästa budgetår anvisas ett nominellt belopp av 100 kronor till kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti för studenter m. fl.

Vad departementschefen i övrigt anfört och föreslagit i fråga om studielån med statlig kreditgaranti föranleder icke någon erinran eller något uttalande från utskottets sida.

Utskottet biträder vad departementschefen förordat med avseende å grunder för tertiärlån och tillägglån till uppförande av studentbostadshus samt beträffande den lokala organisationen för studenthjälpverksamheten och vad därmed står i samband.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att riksdagen må

I. avslå i motionen II: 504 framställt förslag om studentstipendier;

II. avslå i motionen II: 505 begärt uttalande om studentlön;

III. avslå i motionerna I: 414 och II: 502 framställt förslag om statliga stödåtgärder även till studerande vid folkskoleseminarier;

IV. avslå i motionerna I: 412 och II: 501 begärt uttalande om studielån med statlig kreditgaranti även åt sådana studerande vid universitet och högsolor, som äro att betrakta som flyktingstudenter men som med sannolikhet kunna väntas bli svenska medborgare;

V. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 413 och II: 503 godkänna av utskottet förordade grunder för studielån med statlig kreditgaranti;

VI. godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 februari 1950 förordade grunderna för tertiärlån och tilläggsån till uppförande av studentbostadshus.

II. Anslagsberäkningar.

1:o) **Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor.** I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (avdelning II, punkt I, s. 76), vilket innebär en anslagshöjning med 25 000 kronor, varav 5 000 kronor för stipendier vid medicinska högskolan i Göteborg och 20 000 kronor för studentsociala administrationskostnader, hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor* för budgetåret 1950/51 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 335 000 kronor.

2:o) **Kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti till studenter m. fl.** I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 2, s. 76), vilket innebär anvisande av ett nominellt belopp av 100 kronor, hemställer utskottet — under hänvisning till vad utskottet i det föregående anfört —

att riksdagen må till *Kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti till studenter m. fl.* för budgetåret 1950/51 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 100 kronor.

3:o) **Statens lånefond för universitetsstudier.** I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 3, s. 77 och 78) hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Statens lånefond för universitetsstudier* för budgetåret 1950/51 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.

4:o) **Allmänna studielånefonden.** I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 4, s. 78 och 79) hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1950/51 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 3 500 000 kronor.

Stockholm den 19 maj 1950.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit
från första kammaren: herrar Rickard Lindström, Sven Larsson, Gränebo, Mannerskantz, Ohlon, Gustaf Karlsson, Iwar Anderson, fröken Andersson, herrar Leander, von Heland, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson, Edin, Andrée och Axel Andersson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Bergström, Svensson i Grönvik, Boman i Kieryd, Mårtensson i Uddevalla, Lindholm, Rubbestad, Staxäng, Bergstrand, Kollberg, fröken Elmén, herrar Persson i Vinberg, Jansson i Kalix och Henriksson.

Reservation

under *avd. I. Vissa studentsociala åtgärder* av herrar Mannerskantz, Ohlon, fröken Andersson, herrar Axel Andersson, Skoglund i Doverstorp, Boman i Kieryd, Staxäng, Bergstrand, Kollberg och fröken Elmén, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 412 och II: 501 om statsgaranterade studielån till flyktingstudenter och att därför

dels det stycke på s. 20 i utskottets yttrande, som börjar med orden »Av principiella» och slutar med orden »nyssnämnda motioner», bort hava följande lydelse:

»Vad i motionerna I: 412 och II: 501 anförts till stöd för det i motionerna framställda förslaget har synts utskottet bärande. Utskottet har därför funnit sig böra förorda, att bestämmelserna angående de statsgaranterade studielånen utformas så, att sådana flyktingstudenter, som icke äro svenska medborgare men studera vid svenska universitet och högskolor och vilka framdeles kunna förväntas få sin verksamhet i Sverige, beredas möjlighet att erhålla ifrågakvarande lån.»

dels ock utskottets hemställan under IV. bort hava följande lydelse:

»IV. med bifall till motionerna I: 412 och II: 501 uttala, att studielån med statlig kreditgaranti skola kunna beviljas även åt sådana studerande vid universitet och högskolor, som äro att betrakta som flyktingstudenter men som med sannolikhet kunna väntas bli svenska medborgare.»
